24.1.2023

Sivistysvaliokunnalle

Arenen lausunto valtioneuvoston tulevaisuusselonteosta *Näkymiä seuraavien sukupolvien Suomeen*

VNS 16/2022

- Suomen tulevaisuuden kannalta keskeinen kysymys tulee olemaan kyvyssämme nostaa kansalaisten koulutustasoa sekä lisätä yritysten, tutkimusorganisaatioiden ja julkisen sektorin työn tuottavuutta ja uusien innovaatioiden syntyä.
- Suomen romahdus koulutustasoa koskevissa OECD-vertailuissa on Suomen tulevaisuuden ja kilpailukyvyn kannalta yksi suurimmista haasteistamme. Arene katsoo, ettei tulevaisuusselonteossa nosteta koulutustason suhteellisen heikkenemisen torjumista riittävällä tavalla. Koulutustason nosto on välttämätön tavoite kaikissa tulevaisuusskenaarioissa.
- Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan rooli kestävän kasvun luojana sekä tulevaisuuden haasteiden ratkaisijana on kiistaton. Jotta perustutkimuksessa tuotettu tieto kyetään ottamaan käyttöön tehokkaasti, tulee panostuksia kohdentaa erityisesti soveltavaan tutkimus- ja kehittämistyöhön, jossa tutkimusorganisaatiot ja elinkeinoelämä kehittävät palveluita, tuotteita ja toimintatapoja yhdessä.
- Suomen sisäisen väestökasvun tyrehtyminen edellyttää työ- ja koulutusperäisen maahanmuuton lisäämistä merkittävästi. Ammattikorkeakouluilla on merkittävä rooli koko Suomen koulutusperäisen maahanmuuton edistäjinä koko Suomen alueella.

Koulutustason nosto Suomen kriittisimpiä haasteita

Selonteossa nostetaan koulutuksen ja osaamisen merkitys Suomen kilpailukyvyn, kestävän kasvun ja hyvinvointivaltion tulevaisuuden takaajana esiin kiitettävällä tavalla. Koulutuksen merkitys työn tuottavuuden kasvattamisessa ja työllisyysasteen nostamisessa on kiistaton erityisesti tilanteessa, jossa väestön ikääntyminen aiheuttaa merkittävää osaajapulaa lähes kaikilla aloilla. Selonteossa todetaan, että Suomen tulee nostaa koulutus- ja osaamistasoaan ja kasvattaa tutkinnon suorittaneiden osuutta nuorissa ikäluokissa.

Vaikka selonteossa tunnistaan Suomen jääminen jälkeen kansainvälisessä vertailussa erityisesti korkeakoulutettujen osaajien suhteellisessa osuudessa, jää selonteosta puuttumaan vahva vaatimus erityisesti korkeakoulutettujen suhteellisen osuuden kasvattamisesta kaikissa ikäluokissa. Arene katsoo, että kansallinen tavoite, jonka mukaan nuorissa ikäluokissa 50 % tulisi suorittaa korkeakoulututkinto vuoteen 2030 mennessä, ei ole riittävä, vaan tarvitaan tätä kunnianhimoisempi tavoite koulutustason nostolle. Nyt kirjaukset koulutustason nostosta jäävät ilman riittävän konkreettisia tavoitteita. Koulutustason nosto on välttämätön tavoite kaikissa tulevaisuusskenaarioissa.

Koulutustason noston lisäksi toisena merkittävänä keinona osaajien lisäämiseksi selonteossa nähdään koulutus- ja työperäinen maahanmuutto. Kilpailu osaavista ja kyvykkäistä ihmisestä kasvaa

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto
Arene ry
www.arene.fi

globaalisti, kun koko väestökasvu hidastuu lähes kaikkialla maapallolla. Osaavien ja luovien ihmisten houkuttelu Suomeen edellyttää siis entistä monipuolisempia tapoja houkutella maahanmuuttajia ja luoda toimivia maahanmuuton prosesseja. Korkeakouluilla on keskeinen rooli koulutusperäisen maahanmuuton edistäjinä. Korkeakoulujen edellytyksiä ja kannusteita aktiivisesti kasvattaa kansainvälisten tutkinto-opiskelijoiden määrää tulee vahvistaa ja samalla kehittää toimenpiteitä, joilla voidaan tukea valmistuvien opiskelijoiden jäämistä Suomeen. Tällaisia toimia ovat muun muassa kotimaisten kielten opetuksen lisääminen ja työelämänyhteistyön tiivistäminen. Korkeakoulut eivät kuitenkaan yksin kykene ratkaisemaan opiskelijoiden Suomeen jäämistä, vaan myös alueen työelämän ja palvelujärjestelmän tulee tukea Suomeen työllistymistä.

Osaamisen kehittämisen osalta selonteossa nousee esiin myös kansalaisten mahdollisuus jatkuvaan oppimiseen. Jatkuvalla oppimisella on merkittävä rooli yksilöiden työuran aikaisessa osaamisen kehittämisessä, joka tukee työllisyyttä ja toisaalta parantaa yksilöiden tuottavuutta. Jatkuvan oppimisen ja työelämässä jo olevien kansalaisten osaamisen kehittämisessä keskeistä on kohdentaa resurssit tehokkaasti vaikuttavuuden näkökulmasta. Esimerkiksi ETLA:n aikuiskoulutusta koskevat tutkimuksen osoittavat, että suurin työllisyys- ja palkkahyöty saadaan aikaiseksi silloin, kun koulutuksen avulla pystytään nostamaan yksilön koulutustasoa asteelta toiselle. Korkeakoulujen aloituspaikkojen kasvun pysähtyminen 1990- ja 2000-luvun taitteessa on johtanut tilanteeseen, jossa työmarkkinoilla on suuri joukko 1980–90-luvulla syntyneitä, joiden osaaminen on jäänyt auttamatta toivottua alemmaksi. Suomen tulisi varmistaa, että myös näillä henkilöillä on mahdollisuus nostaa koulutustasoaan vastaamaan työmarkkinoiden tarpeita.

Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaan panostaminen välttämätöntä kilpailukyvyn varmistamiseksi

Nokian romahduksen jälkeen Suomen TKI-investointien taso laski pysyvästi, eivätkä investoinnit ole palanneet enää samalle tasolle bruttokansantuotteeseen suhteutettuna. Suomen onkin väistämättä löydettävä keinoja kasvattaa niin julkisia kuin yksityisiä TKI-investointeja, jotta pystymme luomaan uutta kilpailukykyä ja vahvistamaan tuottavuuttamme. Keskeistä on vahvistaa erityisesti soveltavan tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitusta, jolla yritykset ja korkeakoulut ohjataan tekemään yhteistyötä.

Vuonna 2018 tehty Business Finlandin synnyttäminen vähensi julkisen rahoituksen kohdentamista erityisesti korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten sekä yritysten väliseen yhteistyöhön ja suuntasi rahoitusta eritysesti kansainvälisille markkinoille suuntaavaan innovaatio ja vienninedistämistyöhön. Uudistus vähensi yhteistyötä korkeakoulujen ja yritysten välillä, joka taas on heikentänyt uusien innovaatioiden syntyä ja ideoiden liikkuvuutta organisaatioilta toiselle innovaatioekosysteemin heikkouden vuoksi. Selonteossa tulisikin edellyttää TKI-rahoituksen uudelleenkohdentamista toimintaa ylläpitävistä yritystuista korkeakoulujen ja yritysten TKI-yhteistyöhön suuntaaviin yritystukiin.

Suomen kestävän kasvun kannalta on myös esisijaisen tärkeää, että julkinen sektori ja erityisesti sosiaali- ja terveydenhuolto kykenee uudistumaan ja kasvattamaan omaa tuottavuuttaan. Ammattikorkeakoulut ovat keskeinen sote-alan osaajia tuottava koulutusjärjestelmän osa ja ne tekevät myös laajasti erityisesti hoito- ja kuntoutusalaa koskevaa soveltavaa tutkimus- ja kehittämistyötä. Selonteossa tuodaan kansalaisten hyvinvointiin sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden

tarjontaan liittyvät kysymykset hyvin esiin, mutta palveluiden kehittämiseen liittyvä tarpeet jäävät käsittelyssä valitettavasti puolitiehen.

Epätasainen demografinen kehitys ja eriytyvä alue- ja kaupunkikehitys

Suomessa on käynnissä merkittävä demograafinen muutos, kun väestö vanhenee suurten ikäluokkien eläköidyttyä ja samaan aikaan syntyvyys on ennätyksellisen alhaalla. Väestön ikääntyminen ja työikäisen väestön määrän lasku luovat merkittävän haasteen suomalaiselle yhteiskunnalle, kun tarvitsemme yhä enemmän osaajia huolehtimaan eläköityvästä väestöstä ja toisaalta työikäistä väestöä tulisi riittää myös yhteiskunnan kehittämiseen sekä tuottavuuden ja talouskasvun luomiseen. Epätasainen demograafinen kehitys iskee erityisen pahasti pieniin kuntiin, painottuen maan itä- ja pohjoisosiin. Nuoret valuvat alueilta etelän suuriin asutuskeskuksiin, joka pahentaa tilannetta alueellisesti entisestään.

Ammattikorkeakouluilla on merkittävä rooli koko Suomen elinvoiman ja korkeakoulutetun työvoiman tarjoajana. Ammattikorkeakouluista valmistuneet työllistyvät yliopistokoulutettuja useammin opiskelumaakuntaansa ja edistävät siten koko Suomen pitämistä elinvoimaisena. Ammattikorkeakouluilla on myös merkittävä tehtävä nuorten houkuttelussa alueelle niin kotimaasta kuin ulkomailta opiskelemaan ja työllistymään alueen yrityksiin ja julkisiin tehtäviin. Ammattikorkeakoulujen rooli tulee tuleekin olemaan äärimmäisen keskeinen pienempien maakuntien ja seutukuntien maahanmuutolle.

Ennakoinnin merkitys tuleville sukupolville

Tulevaisuusselonteon toinen osa käsittelee tulevaisuutta tulevien sukupolvien näkökulmasta. Ammattikorkeakoulujen näkökulmasta tämän näkökulman pitäminen vahvasti keskustelussa on tärkeää, sillä nyt tehtävä päätökset esimerkiksi koulutuspolitiikan osalta vaikuttavat pitkälle tulevaisuuteen. Kuten OKM:n sivistyskatsauksessa on esitetty, on Suomen koulutuspolitiikassa 1990-luvulla tehdyt ratkaisut näkyvät nyt korkeakoulutettujen määrän kehityksessä. Korkeakoulujen aloituspaikkojen leikkaukset ja ammatillisen koulutuksen määrän lisääminen on tuominnut merkittävän joukon 1980- ja 90-luvuilla syntyneitä matalan tuottavuuden ja palkkatulojen tehtäviin. Koska esimerkiksi koulutuspoliittisten päätösten vaikutusjänne lasketaan vuosikymmenissä, ei päätöksiä tule tehdä ilman kunnon ennakointitietoa.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry

Mervi Vidgrén
puheenjohtaja

Ida Mielityinen
toiminnanjohtaja